

УДК 070.447(477):327(481)

ТЕРОРИСТИЧНІ АКТИ У НОРВЕГІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ МЕДІЙНОГО ВИСВІТЛЕННЯ

Ігор Паславський

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Генерала Чупринки, 49, м. Львів, 79044, Україна
e-mail: pais@mail.lviv.ua*

У статті досліджено особливості висвітлення в українських друкованих засобах масової інформації подвійного терористичного акту, який здійснив у Норвегії Андерс Брейвік, проаналізовано оперативні журналістські матеріали у двох всеукраїнських газетних виданнях різної ідеологічної платформи – «День» і «2000», аналітичні публікації у журнальних виданнях «Кореспондент» і «Тиждень», досліджено висвітлення резонансної трагічної події у впливових львівських газетах «Високий Замок» та «Експрес». Обґрунтовано доцільність глибшого й ґрунтовнішого аналізу надзвичайних подій, з'ясовано специфіку креативного змістового наповнення журналістських матеріалів і вибору форм їх подачі.

Ключові слова: тероризм, терористичний акт, друковані засоби масової інформації, газети, журнали, інформаційні матеріали, аналітичні статті.

Актуальність теми дослідження зумовлена варіативними виявами тероризму у цивілізованому світі й зростаючою його регулярністю в країнах, які обрали свій, далекий від демократії режим розвитку. Тероризм як форма непримиренної боротьби, активного протесту, досягнення політичної мети чи матеріалізованого результату нараховує кількасотлітню історію.

У глобальний час інтенсивного розвитку інформаційних технологій і зростаючих технічних можливостей тероризм отримав сталий добровільно-вимушений об'єкт свого живлення – засоби масової інформації. «Терористи впевнені, – стверджує професор психології С. Цицарев, – що у них завжди є невилітні «союзники» – засоби масової інформації, які все покажуть і всіх залякають. І, наприкінці, чим краще працюють ЗМІ, чим більше інформації вони дають, тим ефективнішим буде залякування, тим більше у терористів шансів отримати те «паблісіті», яке вони прагнуть отримати» [1].

Відтак, наукові зусилля журналістикознавців мають бути скеровані на пошук такого алгоритму редакційної політики ЗМІ, щоб зацікавлена спільнота отримала достовірну оперативну інформацію, задовільнила свої інформаційні потреби, а організатори терористичного акту не досягли основної мети – аудиторія масово не спанікувала, не піддалася залякуванню, зберегла витримку, терпіння і розуміння.

Інформаційний вибух у ЗМІ є аж ніяк не другорядним бажанням радикалів. ЗМІ для них – ефективний механізм тримання суспільства у напрузі, страху.

Предмет дослідження – подвійний терористичний акт, здійснений ідейним противником «ісламізації Європи» Брейвіком та особливості його висвітлення в українських друкованих ЗМІ.

Об'єкт дослідження – рейтингові друковані всеукраїнські видання діаметрально різних ідеологічних позицій – газети «День» і «2000», а також авторитетні журнальні видання «Корреспондент» і «Тиждень», найвпливовіші львівські газети «Високий Замок» та «Експрес» за липень-серпень 2011 року.

Мета наукової публікації: проаналізувати оперативність і повноту висвітлення в українських періодичних виданнях резонансного терористичного акту.

Із задекларованої мети випливають такі *завдання*:

– дослідити методологічні аспекти роботи журналіста на етапі збору й осмислення фактологічного матеріалу;

– з'ясувати змістову спрямованість публікацій, оперативність інформаційних та важливість аналітичних матеріалів, ймовірне їх профілактично-виховне та соціальне значення.

Наукова розробка теми. Проблема тероризму і його наслідків є предметом глибоких наукових досліджень. Тероризм як крайню, жорстку й невинуватну форму досягнення політичної, ідеологічної, релігійної чи економічної мети, ретельно вивчають політики й політологи, психологи й соціологи, філософи й правознавці. Тему тероризму намагалися досягнути митці й літератори. Серед останніх доречно згадати Федора Достоєвського із його довго замовчуваним за радянсько-більшовицьких часів романом «Беси». Прикметно, що у наукових доробках визнаних фахівців із різних галузей медійний аспект тероризму фігурує як один із найважливіших.

Серед фундаментальних праць монографічного формату доречно виділити видане під егідою Інституту держави і права ім. В. Корецького дослідження Володимира Антипенка, який здійснив комплексний аналіз тероризму як міжнародного злочинного соціально-політичного явища, проаналізував міжнародне й внутрішньодержавне антитерористичне право та їх ефективність у взаємодії, вказав на антитерористичну спрямованість основ і структури права збройних конфліктів, виокремив технологічний тероризм й проблеми правового забезпечення боротьби з ним [2].

Сфокусовано роль засобів масової інформації в терористичних актах та операціях щодо їх запобігання, осуду, суспільного резонансу й негативних наслідків, досліджували визнані зарубіжні й українські науковці, серед яких автори окремих видань та ґрунтовних публікацій. Заслугує на увагу дослідження білоруського науковця Є. Кожушко, у якому вперше на пострадянських теренах проаналізовано тероризм і його основні напрямки без нав'язливої комуністичної пропаганди [3], та оригінальна монографія Віктора Циганова [4]. Американський професор психології Сергій Цицарев проаналізував терористичну модель поведінки у свідомості людей [5]. Механізми регулювання висвітлення терористичної діяльності у ЗМІ з'ясувала Надія Бальцій [6], а феномен інформаційного тероризму як загрози національній та міжнародній безпеці є предметом дослідження Марини Матули [7].

Темі «Тероризм і ЗМІ» присвячено низку наукових праць автора цієї публікації, які вийшли у світ впродовж останніх 15 років.

Наукова новизна публікації. Автор проаналізував висвітлення резонансного кривавого терористичного акту українськими впливовими друкованими виданнями різної політичної та ідеологічної спрямованості. Виокремив газетний і журнальний формат видань, щоб дослідити оперативні журналістські матеріали, опубліковані по гарячих слідах трагедії, й аналітичні журнальні статті.

Перспективність дослідження. Тероризм у класичній своїй формі, як вияв крайньої форми агресії заслуговує на глибокий, змістовний, науково осмислений та аргументований аналіз, оскільки має різні форми вияву і тенденцію до збільшення інтенсивності й географічних меж. Ті країни, які ще донедавна вважалися вільними від тероризму, невдовзі стають його епіцентром. В Україні, проти якої сьогодні ведеться неоголошена «гібридна війна» та проводиться затяжна й виснажлива з фінансових й економічних позицій та мобілізаційних ресурсів антитерористична операція, впродовж місяців здійснюються результативні терористичні акти. Про них інформують ЗМІ. Форма, зміст, формат і контент таких повідомлень є сферою наукових інтересів журналістикознавців.

Методи дослідження: аналіз, синтез, контент-аналіз, історичний, описовий, дедукції, індукції, порівняльний.

Тероризм як крайня форма соціального протесту і спосіб досягнення певних соціально-політичних цілей завжди викликав у суспільстві гострий і болісний резонанс. З розвитком цивілізації, а відтак – культури у її найширшому розумінні – ця виключно-брутальна стратегія взаємин, яка майже завжди передбачає чималу кількість людських жертв, не лише не вироджується, але й демонструє стійку тенденцію дедалі частішого її застосування. У наш час інтенсивність тероризму зростає відповідно до накопичення невирішених світових проблем, бездіяльності влади та невиважених, хибних, іноді – безвідповідальних політичних рішень, які вона приймає. За таких сприятливих умов тероризм дедалі частіше виявляє свою схильність до утворення нових і непередбачуваних мутацій. Небезпечним доповненням діяльності радикальних організацій стали віднедавна прояви екстремізму одинаків, які значно важче попередити. Дедалі частіше послуговується тероризм набутками науково-технічного прогресу, наполегливіше шукає й знаходить для себе теоретичну базу та ідеологічне підґрунтя, які вже у найближчій перспективі можуть виявитися ще небезпечнішими, ніж конкретні антисуспільні насильницькі дії.

Такими проявами можна вважати резонансні акти тероризму, які було вчинено 22 липня 2011 р. у Норвегії. Того дня потужний вибух, що пролунав в урядовому кварталі столиці цієї країни Осло, забрав життя 8 осіб, ще 26 зазнали поранень різного ступеня важкості. І це була лише прелюдія жакливого трагедії, яка сталася дві години по тому на невеличкому острові Утойя, що знаходиться посеред озера неподалік столиці. Невідомий у поліцейській формі, який прибув туди, в розташування відпочинкового табору правлячої Трудової партії Норвегії, несподівано для всіх почав холоднокрівно розстрілювати учасників молодіжного зльоту – прихильників цієї партії. На той час там перебувало понад 600 осіб ві-

ком від 15 до 25 років. Через незбагненні клопоти місцевих поліцейських з добиранням на місце події криваве полювання на беззахисну молодь тривало понад годину. Його результатом стало 68 жертв, і ще щонайменше 65 осіб зазнало поранень. З прибуттям поліції винуватець події добровільно здався їй без будь-якого опору. Як з'ясувалося невдовзі, організатором і виконавцем обидвох терактів виявилася не якась радикальна організація, не угруповання ісламістів, а лише одна-єдина особа – цілком благополучний громадянин, корінний мешканець респектабельної Норвегії Андерс Берінг Брейвік. Власні дії 32-річний норвежець назвав «звірячими, але виправданими», пояснивши їх бажанням привернути увагу суспільства до проблеми «мультикультуралізму» – зокрема, «ісламізації Європи», яку намагався у такий спосіб «рятувати». У зраді і масовому «імпорту мусульман» він звинуватив «культурних комуністів» – соціал-демократів Трудової партії, що була при владі в Норвегії з 1927 р., а тому «лише прагнув покарати» її за це. Свої людиноненависницькі погляди Брейвік детально пояснив також у 12-хвилинному відеозверненні та в 1516-сторінковій «Декларації незалежності Європи 2083 року», які завбачливо розмістив в Інтернеті безпосередньо перед здійсненням терактів. Основним змістом цієї суміші з цитат, фрагментів історичних джерел, мемуарів, матеріалів досліджень та особистих міркувань автора є адресований новим «хрестоносцям» заклик боротися з марксизмом та ісламізацією Європи.

Міжнародний оглядач Ігор Слісаренко зауважує, що німецький політолог Александр Рар, тільки-но почувши про «твір» Брейвіка, наголосив: «Це інтелектуал. Він почне виголошувати свої декларації в суді, й це смертельно небезпечно. Він використовує світові ЗМІ як трибуну, щоб підняти хвилю антиісламських виступів».

Щодо «світових ЗМІ», – продовжує Ігор Слісаренко, – то вони самі вже підняли оту антиісламську хвилю в першу годину після терактів, скоєних Брейвіком. Що показово, відзначилися рупори тієї горезвісної «імперії Мердока». На блоги газет і телеканали прийшли «експерти з тероризму», які з напускною скорботою, невтомно працюючи бровами, твердили, що одразу вгледіли почерк «Аль-Каїди», тим паче, що для нелюбові останньої до Норвегії чимало підстав: та бере участь в операціях в Афганістані, Лівії... І тут з'явилася білява бестія Брейвік із своїм маніфестом. Довелося перебудовуватися на ходу, винаходячи для його визначення терміни «антиісламський», «ультраправий», «нацистський» тощо» [8].

Безпрецедентний злочин, що забрав 76 життів і змусив світ здригнутися, викликав потужну хвилю оперативних повідомлень, коментарів, оцінок і прогнозів у світовому інформаційному просторі.

Передусім варто зауважити своєрідний факт передбачення, що напередодні екстремальних подій минулого неодноразово фігурував у практиці світових інформагентств, ЗМІ та окремих журналістів, що, безумовно, є найвищим мірилом їхньої компетентності, свідченням глибокого розуміння тенденцій і явищ. У зазначеному контексті не випадковою є знакова публікація «Криза мультикультуралізму і проблеми єдиного освітнього поля», з якою виступила газета «День» буквально напередодні трагічних подій у Норвегії. Її автор – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України В. Ткаченко аргументує оз-

наки вирождення і збанкрутіння західноєвропейської політики мультикультуралізму, яка донедавна домінувала на континенті. Корінь зла, на думку цитованого ним російського експерта, керівника центру з вивчення ксенофобії і недопущення екстремізму Інституту соціології РАН Е. Паїна, полягає в тому, що концепція мультикультуралізму, яка починалася з добрих намірів, вже втратила всі засадничі гуманістичні ідеї й у реальному житті призводить до геттоїзації етнічних громад, де закони держави не діють. Відтак, під «кризою мультикультуралізму» у Європі розуміють той стан, за якого держава і суспільство представлені у вигляді розрізнених спільнот, що живуть поряд, але не співпрацюють, не ідентифікують себе як єдину державу. Вихід обидва фахівці вбачають в одному: основою державної політики в поліетнічному суспільстві «має стати політика громадянської ідентичності».

Суть грядущої норвезької трагедії великою мірою пояснюють також сентенції провідного експерта фонду «Спадщина» Аріеля Коена, які цитує й доповнює власними спостереженнями автор статті: «Новоприбулі «нові європейці» не хочуть опанувати мову, знайомитися з культурою Європи, нехтують суспільними інститутами, воліючи варитися у власному середовищі. Часто-густо вони не просто зберігають свою релігію, а вибирають її найбільш екстремістські форми». За цих умов толерантність, яка є одним із головних постулатів сучасного європейського суспільства, виявилася «під загрозою вичерпати себе, зіткнувшись з небажанням мігрантів приймати європейські правила життя». Останні парламентські вибори у країнах Старого Світу показали, що безліч європейських виборців стають чимраз радикальніше налаштованими й не бояться нині показати себе нетолерантними щодо іммігрантів. Вони масово голосують за представників правих партій, які обіцяють повернути країни до традиційного європейського укладу життя або боротися з радикальним ісламом.

Відтак, вже у переддень норвезької трагедії автор статті В. Ткаченко застеріг українське суспільство, що «у контексті збанкрутованої «мультикультурності» наші наявні проблеми можуть стати для України тим самим деструктивним фактором, який неодмінно викликатиме соціальну напруженість». А в контексті відходу від цієї концепції, який вже встигли задекларувати лідери провідних європейських держав, зокрема, канцлер Німеччини А. Меркель, тодішній президент Франції Н. Саркозі та прем'єр-міністр Великобританії Д. Кемерон, – Росія давно випередила Європу. Тому тут, констатує В. Ткаченко, нам не доведеться вирішувати для себе традиційну до банальності дилему: «обирати проєвропейський чи проросійський курс?». Висновок, мовляв, напрошується сам – курс має бути «проукраїнським». Ще один важливий висновок зробив у вітчизняному інформаційному просторі голова комісії ЮНЕСКО з питань освіти Жак Делор: «Освіта має зайнятися цією проблемою, оскільки більш, ніж будь-коли, вона є учасником процесу зародження нової всесвітньої спільноти і виявилася в самому центрі проблем, пов'язаних з розвитком особистості й різноманітних спільнот» [9].

Так чи так про проблему «мультикультуралізму» з прив'язкою до норвезьких подій змушені були писати й інші видання, адже нею пояснював скоєне екстреміст Брейвік. Газета «Експрес», однак, була чи не єдиною, яка до обго-

ворення малознайомої для українців теми залучила авторитетних вітчизняних фахівців – правозахисника, віце-ректора Українського католицького університету М. Мариновича та філософа, академіка НАН України М. Поповича. Поділяючи загальновідомі погляди на природу і роль мультикультуралізму в означених подіях та європейській дійсності загалом, вони, проте, оприлюднили низку вартих уваги суджень. М. Маринович, зокрема, висловився про потребу врегулювати імміграційні закони, а також про приреченість – з огляду на глобалізацію – нинішнього світу на те, щоб народи змішувалися та спілкувалися одні з одними. І тому мультикультуралізм, висловив припущення колишній дисидент, після того, як було виправлено помилки, згодом знову повернеться у велику політику Європи [10].

Своєрідно висвітлив події популярний громадсько-політичний журнал «Тижень». Дискусійність його автор Алла Лазарева окреслила вже у преамбулі статті «Радикальна симетрія». «По обидва боки Атлантичного океану, – пише вона, – думки експертів розділилися. У Сполучених Штатах переважно кажуть, що трагедія є наслідком провалу європейської політики багатокультурності. Тоді як у Європі більше уваги приділяють особистості вбивці» [11]. І суть навіть не в тому, що перша позиція аж ніяк не є суто американською, а друга – європейською. Штучним виглядає протиставлення цілком сумісних думок, які в аналітичному синтезі автора могли б доповнювати одна одну у спробі з'ясувати суть трагічних подій у Норвегії. А. Лазарева, натомість, від власної аналітики, яка напрошувалася тут, добровільно відмовилася, обмежилася роллю мерчендайзера, який лише викладає чужі «продукти» на полиці супермаркету: вибирайте собі самі, що вам до вподоби. Позиція європейців, до того ж, представлена лише оцінками й судженнями французьких експертів і журналістів, що, з огляду на статус А. Лазаревої, яка є власкором «Тижня» у Франції, ще можна якось пояснити. Але як пояснити українському читачеві, чому вітчизняний журнал пропонує йому дивитися на норвезькі події виключно французькими очима?

При доборі окремих фактів, цитат і посилань автор публікації у «Тижні» іноді втрачає відчуття критичності. А. Лазарева, наприклад, пише: «Чимало північноамериканських аналітиків сходяться на думці, що «політична коректність» дискурсу Європейського Союзу і сусідніх із організацією держав позбавила ультраправий електорат можливості висловлювати свої думки вголос, вступати у відкриті дискусії з поміркованими громадянами та, відтак, змінювати свій дискурс. Звідси вибухи нелюдської агресії однаків, як у випадку подвійного теракту у Норвегії» [11]. Цілком очевидно, що цю авторську сентенцію можна спростувати – в наш час Інтернет і соціальні мережі дають практично необмежені можливості для спілкування, і, власне, той самий Брейвік, як з'ясувалося майже одразу після вчинених терактів, тривалий час був завсідником розмаїтих інтернет-форумів, тож досхочу спілкувався з чималою аудиторією. Та й, врешті, про який «вибух агресії» може йтися, коли екстреміст роками свідомо готувався до «жертвоприношення»? В іншому випадку, на підтвердження тези про нелогічність норвезьких терактів, А. Лазарева устами французького таки політолога П. Періо твердить, що «у Норвегії дуже мало, порівняно з іншими західними державами, іммігрантів із третього світу», тоді як представлена нею статистична довідка невідомого походження свідчить, що їх там майже 12% населення – тобто, не так мало...

До слова, заочно спростовує ці дані публікація про подію в журналі «Корреспондент», який вийшов одночасно з «Тижнем» – 29 липня 2011 р. Висвітлення резонансної теми у цьому виданні характеризує особлива наглядність подачі, представлена картами, схемами, фотоматеріалами, таблицями та іншими статистичними даними, що навіть за мінімальної кількості тексту (всього одна колонка!) формує у читачів чітке уявлення про подію і дає змогу їм робити власні висновки. Наприклад, замість розлогих міркувань про настрої західноєвропейців щодо міграції та пов'язану з цим ймовірність повторення норвезької трагедії «Корреспондент» подає таблицю відсоткової кількості мешканців західноєвропейських країн, які вважають іслам релігією нетерпимості – тобто, ставляться до мусульман упереджено. Ця статистика вражає і непокоїть, бо такі переконання має більше половини німців та французів (52,5 і 52,3 відсотка відповідно), 60,4% італійців, 61,5% поляків тощо. При тому, що кількість мусульман у країнах Західної Європи, згідно з даними останніх досліджень, які публікує журнал «Корреспондент», складає в середньому 5%, а у Норвегії – лише 3 відсотки. Інформативно-наглядний ефект висвітлення резонансної теми у журналі «Корреспондент» суттєво підсилює також добірка цитат зі світової преси під загальним заголовком «Норвегія у розрізі» [12].

На загал в означених засобах масової інформації України, які висвітлювали норвезькі події, чітко простежуємо дві стратегії. Це або оперативна подача інформації про подробиці терактів, або дещо відтермінована аналітика того, що сталося. Наприклад, газета «Високий Замок» у двох номерах поспіль оперативно відзвітувала про теракт за формулою «інформація + розширена інформація», тоді як газета «2000», яка відреагувала на подію найпізніше, двічі подала ґрунтовні матеріали з аналізом ситуації, висновками та прогнозами її розвитку. З огляду на виняткову значущість таких резонансних подій, доцільнішим видається саме комбіноване їх висвітлення, коли спочатку оперативно подавалася б інформація про суть події, а згодом – її аналітичне осмислення.

Аналітика, яку запропонували вітчизняні ЗМІ у контексті норвезького прецеденту, також неоднозначна. Помітне очевидне домінування «вторинності», похідний характер висновків, зроблених з подачі зарубіжних експертів, інформантів та ЗМІ за «сприяння» всесильного Інтернету. Відтак, з посиланнями на різні джерела або й без них, ці уніфіковані, майже однакові висновки стають спільним надбанням і «гуляють» сторінками кількох періодичних видань одночасно. Такими є тези про те, що вчинок екстреміста Брейвіка – це своєрідний «антиджихад», породження і віддзеркалення діяльності радикальних ісламістів, а в іншому трактуванні – черговий вияв того «зіткнення цивілізацій», про який попереджав американський теоретик і політолог С. Хантінгтон (журнал «Тижень», газета «2000» тощо). Безумовно, користуватися перевагами та здобутками науково-технічного прогресу можна і треба, але некритичність, нерозбірливість та зловживання «споживача» можуть спричинити прикрі ексцеси, які ми спостерігали на прикладі публікації у тому ж «Тижні». Відтак, Інтернет, який зазвичай є незамінним помічником у роботі журналіста як одне із джерел фактологічної інформації, іноді здатен спотворити висвітлення важливої події або, ще гірше, знеохотити працівника ЗМІ до самостійного мислення.

Значно краще враження справляє оригінальна авторська чи редакційна аналітика, яку вирізняє глибина узагальнень та «адаптованість» до реалій України. Саме таку оперативну аналітику продемонструвала газета «День». У публікації «Кров Норвегії» політичний оглядач Ю. Райхель одразу визначив високу планку: «Щиро співчуваючи нашим скандинавським сусідам по європейській домові, слід і собі поставити низку запитань. У першу чергу, – наскільки Україна застрахована від таких проявів екстремізму і тероризму. У нас пішла якась незрозуміла мода економити на армії, розвідці, а Служба безпеки займається полюванням на супротивників влади, замість того, щоб виконувати свої прямі обов'язки: захищати країну і громадян від тероризму та екстремізму». На жаль, дотриматися взятої тональності журналістові не вдалося, тож наприкінці статті він збився на самоповтори, скоромовку і дещо віддалену від суті справи риторику: «Ми відмовилися від вступу в НАТО – що отримали натомість? Де ж істотне збільшення витрат на армію та структури безпеки? Що, посилюється переозброєння армії та флоту? СБУ займається терористами і шпигунами?» та ін. Огріхи журналіста «нейтралізував» підверстаний до статті коментар відомого письменника і політика Ю. Щербака: «Людина, що скоїла ці злочини, якими б філософськими теоріями не прикривалася, – психічно нездорова. Але ця хвороба могла з'явитися не стільки психічно чи генетично, вона могла виховатися (*див. також подану вище цитату Ж. Делора про роль освіти в умовах європейської багатокультурності. – І. П.*). Це дуже небезпечно. І я би дуже не хотів, щоб ця історія стала передтечею появи нових виродків, які робитимуть огидні злочини заради того, щоб стверджуватися зі своєю ідеологією як Герострати. Всі ці речі – плід жахливої філософії людиноненависництва тих, хто вважає, що може карати й милувати інших. Звичайно, з погляду національної безпеки тут повинна працювати дуже серйозна система попередження таких випадків. Це серйозні виклики для сучасного суспільства, із яких варто робити відповідні висновки. Однак не треба створювати поліцейську державу. Адже потрібна така держава, у якій би були чіткі критерії підходу до особистостей такого типу. Для нас це також урок. Ми повинні бути пильними й розуміти, що в такому складному світі не можна розслаблятися. І ще один висновок: держава ні в якому разі не повинна розпалювати ненависть, нацьковувати одних проти інших» [13]. Цей коментар, до речі, є хорошим аргументом на користь того, що до обговорення резонансних тем у ЗМІ таки варто частіше залучати авторитетних осіб країни, слово яких іноді здатне переважити «армію» думок невідомих іноземних експертів.

Попри свою специфічну політичну орієнтацію, на диво добротну аналітику резонансних подій у Норвегії продемонструвала газета «2000». Зокрема, статтю С. Александрова «Гепер буде Норвегія до і після теракту...» можна вважати підсумковим матеріалом огляду, оскільки він містить практично все, що можна і треба було сказати про подію, яка сколихнула світ. Автор вказав на причини, які могли спровокувати прецедент, дав усебічні оцінки й коментарі подій, включаючи експертну оцінку психічного стану злочинця, проаналізував його ідеологічну базу – розміщену в Інтернеті «Декларацію...», а також зробив деякі гіпотези та прогнози. Серед останніх значущою видається теза про ймовірність продов-

ження трагічних подій внаслідок негативної ролі у них засобів комунікації: «Події продовжують розгортатися й після терактів. Працюють вже не кулі терориста, а його трактат. Ті чи інші «зерна» (ідеї, погляди, оцінки, вимоги і заклики) будуть рознесені мережами і каналами формальної і неформальної комунікації. А зміст «Декларації...» Брейвіка по суті є інформаційною бомбою, оскільки здатен розпалювати ненависть до мусульман, до марксистських ідей, і не тільки. У висліді Європа знову ризикує зіткнутися з проявами одиночного і групового екстремізму» [14].

На аналогічних аспектах акцентує увагу громадськості інший журналіст тижневика «2000» С. Титенко. У публікації «Норвегія: гіркі плоди солодкої свободи» констатує: «Вільне поширення у ЗМІ будь-якої інформації, у т. ч. відомостей про технології опору, спрацювало тут як бумеранг, завдавши сильного удару по демократичному суспільству, чії цінності – у цьому випадку свобода слова – зіграли з ним злий жарт. Експерти відзначають, що Андерс Берінг Брейвік вчинив криваву акцію, аби розрекламувати своє 12-хвилинне відеозвернення та маніфест – «Декларацію незалежності Європи 2083 року». Небезпека, як підкреслив у статті, опублікованій у *The Independent*, англійський експерт М. Фелдмен, полягає в «широкополосному тероризмі», тобто використанні віртуального простору для організації терактів у реальному світі. Знайти в Інтернеті практичні поради для терористів, а такі інструкції містяться і в «трактаті» Брейвіка – не проблема. І цей «широкополосний тероризм» залишається практично неконтрольованим на тлі його зростаючої популярності серед ультраправих».

Громадянською зрілістю і виваженістю відзначаються й висновки С. Титенка про трагічні події у Норвегії, передовсім – з погляду недопущення і попередження протиправної діяльності. «Насамперед, – зазначає автор статті у тижневика «2000», – слід думати не про кваліфіковані дії міцних хлопців-«спецназівців», а про завчасну ліквідацію причин та передумов злочинів терористичного спрямування як крайньої форми соціального протесту у суспільстві проти т. зв. ісламізації, глобалізації та інших «дестабілізуючих факторів». Основні напрямки цієї діяльності лежать, безумовно, у політичній, соціальній та економічній площинах, і лише потім – у сферах діяльності силових структур».

Стосовно безпосередньо правоохоронної діяльності, то досвід підтверджує добре відому істину: у будь-якій країні світу, незалежно від поточного рівня існуючих щодо неї загроз, слід попередньо створити і підтримувати у постійній готовності до дій загальнодержавну антитерористичну систему» [15]. Варто зазначити, що обидві публікації у тижневика «2000» є прикладом творчого аналітично-критичного осмислення інформації, добутої з найрізноманітніших джерел.

Деякі «прорахунки» висвітлення цієї резонансної теми спостерігаємо в регіональних українських ЗМІ. Газета «Експрес» надто пізно, як на щоденну газету, відреагувала на трагічні події у Норвегії. Відреагувала неоднозначною публікацією «Норвезькі особливості», жанр якої доволі важко ідентифікувати. Її автор Ю. Постоюк задекларувала спочатку насправді хороші наміри – зсередини показати настрої норвезького суспільства після терактів. Про них розповіли наші співвітчизники, які живуть і працюють в Норвегії. Вони, до речі, засвідчили тен-

денції, прямо протилежні до тих, про які з тривогою писала переважна більшість ЗМІ і на які, власне, сподівався Брейвік: його не підтримала на батьківщині жодна людина при здоровому глузді, від нього відреклися навіть ультранаціоналісти, а попередньо доволі високі рейтинги праворадикальних партій помітно впали. Однак, ця чимала за обсягом публікація перетворилася на своєрідну «промоцію» Норвегії як «райського» місця проживання з порадами для «наших», як там найкраще «прописатися» [16]. Таким чином, відомий і поширений у журналістиці метод інформаційного приводу був застосований з очевидним порушенням чуття міри, бо подавати краєзнавчі журналістські нотатки на тлі великої людської трагедії – не зовсім доречно.

Невиправдано спрощений підхід до висвітлення норвезької трагедії дозволила собі поважна львівська газета «Високий Замок», яка на резонансну подію відгукнулася двома поспіль журналістськими матеріалами Івана Фаріона.

«Високий Замок» має традицію акцентувати увагу читача претензійними рубриками, заголовками і підзаголовками, яку віднедавна доповнила запозичена практика виділяти частину з них червоною фарбою. Вочевидь, для підкреслення головного, найважливішого, найсуттєвішого. А у кореспонденції, що вийшла із задекларовано відстороненим заголовком «Холодний норвезький хлопець» відправив у могилу сотню людей», червоним шрифтом набрано підзаголовок «На дозвіллі терорист любив вирощувати дині» [17]. Звісно, не дині відіграли у трагедії фатальну роль – це лише невинне, бажання журналістів похизуватися знайденою «родзинкою». Шкода, що редакційному колективі забракло розуміння масштабів трагедії. Знайдена деталь не стала родзинкою журналістського пошуку, вона у конкретній трагічній події є другорядною, такою, що не варта уваги читача. А відтак, виділяти її шрифтом не було жодної потреби.

Друга публікація вийшла під аналогічним за спрямованістю заголовком «Перед терактом норвезький маніяк мріяв провести час у компанії двох повій...» і вже традиційно заверстаним червоним шрифтом підзаголовком «Російського прем'єра [на той час. – І. П.] Путіна терорист називав «справедливим і рішучим лідером»)» [18]. Останній факт не варто було оприлюднювати – інші газети також писали про це, і навіть набагато ширше, але не робили сенсації з думок психічно хворої людини.

Таким чином, проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки:

1. Вітчизняні ЗМІ загалом широко, хоча й не завжди однозначно, висвітлювали резонансні події, що сталися 22 липня 2011 р. у Норвегії.

2. За відсутності розгалуженої, а переважно – будь-якої мережі закордонних представництв та інституту власкорів українські ЗМІ вимушено користувалися інформацією та фотоілюстраціями світових агентств і зарубіжних засобів комунікації.

3. Дослідження виявило гостру нестачу в Україні добротної журналістської аналітики та аналітиків, які почасти не встояли перед спокусою скористатися готовою продукцією або інформаційними «напівфабрикатами» зі загального інтернетівського «котла» без належного опрацювання та осмислення добутих фактів і

висновків. Роль українських ЗМІ в деяких публікаціях зводилася до «ретрансляції» чужого бачення подій.

4. При висвітленні резонансних подій світового значення українські ЗМІ не виправдано мало використовували в обговоренні авторитет вітчизняних фахівців – політиків, політологів, громадських діячів, культурологів, психіатрів, правохоронців тощо.

5. ЗМІ та соціальні мережі на сучасному етапі можуть бути не лише джерелами інформації чи засобами комунікації, але й «ретрансляторами» небезпечних радикальних ідей. Інколи вони можуть виступити невідомими співорганізаторами терактів у реальному світі.

6. Українські ЗМІ не завжди пов'язують інформаційний привід подій з їх адекватним висвітленням та відповідними формами подачі, що можна трактувати як порушення журналістської етики.

На жаль, наступні події переконливо доводять, що належних висновків із кривавої норвезької трагедії 2011 р. у світі зроблено не було. У цьому, безумовно, є чимала «заслуга» світових ЗМІ, які у висвітленні таких резонансних подій обмежуються, зазвичай, «кампанійським» підходом і надто швидко втрачають до них будь-який інтерес. Відтак, сумнозвісний перелік екстремістських випадів у виконанні «непередбачуваних» одинаків-терористів продовжує збільшуватися у геометричній прогресії: «маломотивований» вибух, влаштований двома братами-радикалами з Кавказу під час проведення багатолюдного марафонського забігу вулицями Бостона; брутальний розстріл кількох ісламістами редакції сатиричного французького журналу «Charlie Hebdo» у Парижі тощо. Вчорашній антигерой Норвегії Андерс Брейвік спокійно за усім цим спостерігає, коментує означені події й нагадує про себе, влаштовуючи зухвалі демарші стосовно умов свого комфортного тюремного утримання. Світова преса на них реагує стримано.

1. Цыцарев С. Террористическое сознание может накрыть общество вслед за криминальным [Электронный ресурс] / С. Цыцарев. – Режим доступа: <http://terroristica.info/node/884>

2. Антипенко В. Борьба с современным терроризмом: Международно-правовые подходы / Владимир Антипенко. – К. : Юнона-М, 2002. – 723 с.

3. Кожушко Е. П. Современный терроризм: Анализ основных направлений / Е. П. Кожушко / под общ. ред. А. Е. Тараса. – Мн. : Харвест, 2000. – 448 с.

4. Цыганов В. В. Медиа-терроризм. Терроризм и средства массовой информации / В. В. Цыганов. – К. : Ника-Центр, 2004. – 124 с.

5. Краев В. Террористическое сознание может «накрыть» общество вслед за криминальным [Электронный ресурс] / В. Краев. – Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/main/2004/06/11/165513.html>

6. Бальцій Н. Механізми регулювання висвітлення терористичної діяльності у ЗМІ / Н. Бальцій // Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2011. – Вип. 28. – С. 262–269.

7. Матула М. Феномен інформаційного тероризму як загрози національній та міжнародній безпеці [Електронний ресурс] / М. Матула. – Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/2014/fenomen-informatsijnoho-teroryzmu-yak-zahrozy-natsionalnij-ta-mizhnarodnij-bezpetsi/>
8. Слісаренко І. Брейвік і його натхненники / І. Слісаренко // День. – 2011. – № 134. – С. 7
9. Ткаченко В. Криза мультикультуралізму і проблеми єдиного освітнього поля / В. Ткаченко // День. – 2011. – 21 лип.
10. Васюнець Н. «Мультикультуралізм ще повернеться» / Н. Васюнець // Експрес. – 2011. – 4-11 серп.
11. Лазарева А. Радикальна симетрія / А. Лазарева // Тиждень. – 2011. – 29 лип. – 4 серп.
12. Мечетная Н. Рыцарь тьмы / Н. Мечетная // Корреспондент. – 2011. – 29 июля.
13. Райхель Ю. Кров Норвегії / Ю. Райхель // День. – 2011. – 26 лип.
14. Александров С. Теперь будет Норвегия до и после теракта... / С. Александров // Газета «2000». – 2011. – 12-18 авг.
15. Титенко С. Норвегия: горькие плоды сладкой свободы / С. Титенко // Газета «2000». – 2011. – 5-11 авг.
16. Постоюк Ю. Норвезькі особливості / Ю. Постоюк // Експрес. – 2011. – 4-11 серп.
17. Фаріон І. «Холодний норвезький хлопець» відправив у могилу сотню людей / І. Фаріон // Високий Замок. – 2011. – 25 лип.
18. Фаріон І. Перед терактом норвезький маніяк мріяв провести час у компанії двох повій... / І. Фаріон // Високий Замок. – 2011. – 26 лип.

ACTS OF TERRORISM IN NORWAY AND PECULIARITIES OF THEIR MEDIA COVERAGE

Ihor Paslavskyi

*Ivan Franko National University of Lviv
Chuprynky Str., 49, Lviv, 79044, Ukraine
e-mail: pais@mail.lviv.ua*

The article investigates the peculiarities of Ukrainian press approach to the coverage of the double terrorism act performed in Norway by Anders Breivik, analyzes the live journalistic reports presented in two Ukrainian newspapers of different ideological platforms – «Den'» and «2000», considers analytical publications in the magazines «Korrespondent» and «Tyzhden'», researches the coverage of this resonant tragic event by the influential Lviv newspapers «Vysykyi Zamok» and «Express». It discusses the reasonability of deep and profound analysis of emergencies, the study of their consequences, the creative approach to the content of journalistic materials and the choice of expressive techniques.

Key words: terrorism, act of terrorism, press, newspapers, magazines, information materials, analytical articles.

ТЕРРОРИСТИЧЕСКИЕ АКТЫ В НОРВЕГИИ И ОСОБЕННОСТИ ИХ МЕДИЙНОГО ОСВЕЩЕНИЯ

Игорь Паславский

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Генерала Чупрынки, 49, г. Львов, 79044, Украина
e-mail: pais@mail.lviv.ua*

В статье исследованы особенности освещения украинскими печатными средствами массовой информации двойного террористического акта, совершенного в Норвегии Андерсом Брейвиком, проанализированы оперативные журналистские материалы в двух всеукраинских газетных изданиях разной идеологической платформы – «День» и «2000», аналитические публикации в журнальных изданиях «Корреспондент» и «Тижень», исследованы освещения резонансного трагического события влиятельными львовскими газетами «Високий Замок» и «Експрес». Обоснована целесообразность глубокого и основательного анализа чрезвычайных происшествий, креативного смыслового наполнения журналистских материалов и выбора форм их подачи.

Ключевые слова: терроризм, террористический акт, печатные средства массовой информации, газеты, журналы, информационные материалы, аналитические статьи.